

Akbər ƏLİOĞLU,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

İllər sonra görüşdük; ikisi ilə 47 il sonra; biri İslam Qəribov (Qəribli), o biri Rahid Xəlilov (Ulusel); - ayrı-ayrı qruplarda oxusaq da münasibətlərimizdə təmizlik və səmimiyyət vardı: hər ikisi məndən güclüydü - institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirdilər. Uluselin mətbuatda bədii nəsrini, tərcüməsini oxudum, xalq şairi Rəsul Rzanın fəlsəfi poeziyasının meridianlarını açıqlayan monoqrafiyasını əldə etdim. Qəriblinin isə son onillikdə məqalələrini "Kredo"da izlədim. Görüşümüzə xatirə olaraq "Dünyanı düşünürəm" ("Apostrof". A. 2023) şeirlər kitabını İslam bağışladı (saçları

ki hansısa filosofların fəlsəfi görüşlərinin ayrı-ayrı arqumentlərini toplayıb çap etdirən bir ruh əhli, şairənə düşüncə adamı təsiri bağışlayır, amma Ulusel imzası nöqteyi nəzərdən elmi təfəkkür adamı kimi görünür. Və mən bu düşüncəmdə israrlıyam ki, o, elmi üslubunda mənə çoxlarımızın böyük müəllimi kimi qəbul etdiyimiz mərhum Yaşar Qarayevin üslubunu xatırladır.

Hər biriniz yaradıcılıq fərdiyyətinizdə bənzərsiniz. O başqa məsələ ki, bu bənzərsizlik hansı metaforik təbiətdə və hansı səviyyədə görünür. Rahid bunun klassik bir nümunəsini kitabının üz qabığında belə ifadə edib. "Biz insanlar harda oluruqsa olaq, necə yaşayırıqsa yaşayaq, nə düşünrüksə düşünək, hansı əməldə bulunuruqsa bulunaq, kimlə qonuşuruqsa qonuşaq, mütləq şəkildə müəyyən zaman qatında - onun bir bənzərsiz çağındaydıq". Azərbaycan dünyası bu çağ, sizlər isə bənzərsiz görüntüləri. Sizlər Azərbaycansınız və sizin əsərləriniz onun nəğmələridir. Və bu nəğmələr əbədidir, susmazdır.

Sizlərin də yaddaşınızda qalmış olar: Yasnaya Polyanada L.Tolstoyun bağında o, M.Qorki ilə söhbətləşərkən deyir ki, görürsən o bülbülləri, nəğmələrini oxumaq üçün necə özlərini yırtıb dağıdırlar, bax, bizlər də beləyik. Bəli əzizlərim, sizlər də dar köks qəfəsinə sığmayan öz nəğmələrinizi oxumusunuz, qoy bu nəğmələr davamlı olsun, daha təsirli, bəşəri olsun, bizləri bütün ruhumuzla birlikdə çəkilib aydınlıqlara, işıqlı mənəviyyatlar aləminə aparsın. Və aparmalıdır

lik və oxunaqlıq açıq duyulur. Və bunlar İslam şeirlərinin çəkərliyini təmin edir. Məsələn, təkə onun "Tanımaq istəsən" şeirinə baxsaq burada şairin ruh aləminin təqdimatını görür, həm də ictimai eybəcərliyin simasını, iç və dış dünyamızı, xüsusən də qonşu müsəlman ölkəsinin siyasi konyukturasını. Bu ardıcılığı şeirin özündə izləyək:

*Elə zənn etmə ki, hissiz lal daşam,
Mən dərdə ortağam, qəmə qardaşam,
Sirrim öz içimdə, sirrə sirdaşam,
Tanı bu nişanla, tanışan məni.*

*Nə zülmət yox oldu, nə də ki, hədlər,
Dillərdə hallandı məsləklər, kəslər,
İmamın verdiyi ümidlər, vədlər,
Doldu gözümlə qor oldu, Təbriz!*

*Bağırsaq da aydan arı, sudan duruyuq,
Yarımcıdır nifrətimiz, məhəbbətimiz.
"Yıxılana dirək olaq!" - deyən də bizik,
Ucalana tələ qurub aşırın da biz!*

*Bəylik kürsüsünə çıxıb gədalər,
Tülkü sifətlilər titul, ad alar,
Nütfəsi napaklar, haramzadələr,
Ölü damarından indi qan çəkir.*

Etiraf və tənqid, yüksək çinli dövlət məmurlarının harınlığı, "quzu" deputatların simasında günümüzün reallıqları İslamın şeirlərində ciddi ittihamla üzə durur, sözlər cəsarətlə silahlanaraq ictimai şapalaq kimi səda buraxır

*Qəlb əvəzi daş gəzdirdik biz sinəmizdə,
Çox bağırdıq aydan arı, sudan duruyuq.
İki hissini çöhrəsi var xislətimizdə,
İnsan da biz, mələk də biz, iblis də bizik.*

Fitri istedad sahibli, klassik bir ustalıqla ədəbiyyat yaradan söz sahibləri belə etiraf edir ki, on cildliyim əsasında bir cildlik, beş şeirlik, bir neçə deyimlik bədii sözləmlə yadda qalaydım. Təvazökarlıqdan biçimlənmiş bu etirafda müəyyən qədər həqiqət də vardır. Gəlin razılaşaq ki, "Dünyanı düşünürəm" in sahibi elmi təfəkkürə yiyələnmiş yaradıcı bir insandır. Onun öz yaşantılarını poetik ölçü-biçidə izhar etməsi təbiidir. Qəbul olunandır. Kimsə israrla ona deyər bilməz ki, şeir yazma. İslamın təkə bu bir bəndlik söz düzümü əlahəzrət sözün böyükliyinə əvəzsiz nümunədir, klassik poetik düşüncənin "beş şeirlik yada qalam" dilemmasına dəqiq şəhadətlik edir. Bu sözlər eyni səlahiyyətdə Orxan Paşaya da aiddir. Lakin öncədən xatırladaq ki, onun şəriyyətinə səs-söz seçimi mükəmməlliyi, mənə gözəlliyi daha çəkdir. Bu fikri aşiq şeirinin bədii məziyyətlərinə az-çox bələd bir şəxs kimi deməyə məcburam. Məcburam deyəm ki, Orxan Paşanın şeirlərindən müdrik ozanlarımızın nurlu düşüncələri, məhəbbət lirikasının bədii-estetik çevrələrinin zərifliyi və zənginliyi şəlalə axımlıdır - ruhumuza səpilir. Paşam, bir də deməməkdən özümü saxlaya bilmirəm, qərəz bəy tərifi etmək istəyirəm - sənəin mübarək üzündən bir nur saçılır; ilkinliyindən təmiz, arı, duru, - elə şeirlərin kimi, zəki düşüncələrin kimi, mifik dünyamızdan günümüzə düşmüş ibrətamiz bir nağıl kimi. Elə özünü təqdimatın sözlü zənazatı, sözlümsə baş sarıtel üstündə dəm tutur. Nazına yarpız səpim, nanə əkim, qardaş.

*Sevib həzin tütək oldum,
Könül oldum, ürək oldum.
Hərdən dəli gerçək oldum,
Hərdən nağıl, Orxan Paşa...*

Aldığı titul və mükafatlar bir yana, təkə elə bu deyim mənətlə və mənəüstü metaforik çəkisi sənəin istedadlı şair missiyanı təkə öz yurdumuzda deyil, eyni zamanda Türkiyə, İran, Rusiya, Gürcüstan və Orta Asiya ölkələrində təmsil etmək səlahiyyətindədir, çünki bu deyim, söyləmə sənəin məramını, ictimai, siyasi və sosial hədəfini ifadə edir. yuxarıda qeyd etdiyim kimi şeirlərinə, müdrik aforizmi və söyləmlərinə seçdiyin başlıqların mənə və məzmun gerçəkliyinə mayak olaraq işıq tutur. Bunun özü də bir sənətkarlıqdır. Budur folklor yüklü deyimlərdə vətən sevgisini, yurdun tərənnumünü aldı görək Paşam necə vəsf edir, özünü ona qurbanlığa necə təqdim edir, sanki Koroğlu əlində misri qılıncı, Qıratın belində, sazı da çiyində dəlilərinə ləşkərə səsləyir:

*Haqq yolunda can deməyə,
"Qan deyənə "qan" deməyə.
Özünü qurban deməyə
Nəzir-niyaza gedəlim!*

*Döyüş mərdin meydanıdı,
Dəli nəvə nişanıdı.
Bayraq şəhidlər qanıdı,
Bayrağımıza gedəlim.*

Bu dəlillər günümüzə qazilər, igidlər kimi çağırılır, -

*Dar günə hazırım, igid,
Sultanım, vəzirim, igid.
Boz atlı Xızırım, igid,
Ölümsüz canına söykən!*

Beləcə bu igidimiz ("Azərbaycan əsgərinə") - poetik "mən" tərəfindən şeir boyu "Oğuzun şanına, babanın qanına, yazılmayan dastanına, Vətən meydanına" çağırışda bulunur.

Bu lirik və panoram ovqatlı çağırışlar qulaqda yeni səslənən, tərətəzə bənzərsiz söyləmə kimi öz müəllifini də ər meydanında görür və bu ərin sevgisi də orijinaldır, seçimli və təsirli. Bu sevgi Vətən sevgisidir; dağları da, payızı da onun qələmindən bir ruh kimi sətirlərə süzüləkdədir.

(Davamı 7-ci səhifədə)

ÜÇ PROFESSORA MƏKTUB

dümağ olub), 2 monoqrafiya və "Çağlar -Düşünürliyin zaman qatları" fəlsəfi poetik biçimli (aforizm və esselər, şeirlər) kitabını ("Qanun" 2022) isə Rahid (saçları ön hissədən yoxa çıxıb). Üçüncü isə aspirant dostum idi; Məhərrəm Qasımlı, yəni bizim istedadlı şairimiz Orxan Paşa. Onunla da 36-37 il olardı ki, görüşmürdüm, ancaq sağ olsun televiziya. Apardığı verilişləri ("Dastan" axşamı) müntəzəm olaraq izləmişəm. O vaxt "Aşıq ədəbiyyatı" adlı kitabını bağışlamışdı, bir qərindən bir qədər artıq illər sonra isə Orxan Paşa müəllifli "Əllərini uzat mənə" ("Uğur", 2021) şeirlər kitabını. Çox sadə, sadə olduğu qədər təvazökar və istedadlı tədqiqatçı idi. Arada Ədəbiyyat İnstitutunun direktor müavini, sonra isə Aşıqlar birliyinin sədri oldu.

Əziz dostlar, elmdə sizdən kiçiyəm, yaşıda böyüyəm. Bədiyyat üzərində köklənmiş kitablarımızdan aldığım təəsüratı oxucularla bölüşmək istədim. Çap olunmağa layiq biləcəm, bilinməyəcək - öncədən söz deyər bilmərəm, ancaq əminəm ki, bu yazını sizlərə çatdıracam. Yaş böyüklüyümü və səmimi olmaq diləyimi nəzərə alaraq hər birinizin bədii təfəkkürünün məhsulu olan kitablarımız haqqında qavradığım çəkidə danışıcağam. Öncədən qeyd edim ki, hər birinin bədii yaradıcılıq fərdiyyətiniz haqqında öncül məlumatı kitablarınıza verdiyiniz adlar verə bilir. Və o dəm məlum olur ki, İslam adı bir insanın özünü cəmiyyət, dünyanın taleyi önündə narahatçılığı, məsuliyyət yangısı, fərdi yaşıntısı ilə görünür. Rahid filosofluğunu, daşdığı elmi sahənin missiyanı bədii libas biçimində - idraki yöndə bəyan edər kimi görünür. Orxan Paşa isə dünyəvi düşüncələrini, xalqın bədii zəkasının çoxçalarlı valentliklərini sadəliyində əzəli görünən bir adla - "əllər" metaforiyyasıyla təqdimatda görünür. İslamla Orxan Paşa şeirlərində eyni zamanda özünü yazan və onu ictimailəşdirən şair kimi, Rahid isə özünü göstərməyən san-

da, çünki bu poetik bağçaları salan, yarıdan sizlər filoloji sahə üzrə professorunuz. Zəif şeir yazmağa haqqınız yoxdur. Haqqınız şeirlərinizlə cəmiyyətdə intibah oyatmaqdır, bədii düşüncəni önəmli mövqeyə çıxartmaqdır, yazarlara nümunə göstərməkdir, təbii ki, bədii istedad, fitri qabiliyyət varsa. Bunlarsız ələ qələm almağa dəyməz.

Sizlər nədən yazmısınız? - insan, zaman, həyat, ölüm, sosial ədalətsizlik, qeyri-insani əməllərin ifşası, vəfa, sədəqət, xəyanət, rıya, fərdi yaşantılar və sevgi aləmi, Cənub, Araz mövzusu, tanınmış şairlərə ithaf, fərdi ünvanların tənqidi, təbiət duyumları, övlad sevgisi, Qarabağ mövzusu, dünyəvi faciələr, müəllimlərinə xitablar, el-oba həsrəti, tərənnumu, işıqlığa, aydınlığa çağırış notları, klassiklərimizin anılması, müasir Azərbaycan gerçəkliyinə münasibət, qlobalanan dünyanın siyasi mənzərəsi və s. və i.a.-dan. Ümumiyyətlə, şeirlərinizdə özünü və narahat dünyamızı, onun fəlsəfi dərkini, bədii-estetik siqləti müxtəlif şeir formalarında, ölçü-biçilərdə özünü bədii həqiqətinə tapınıb. Və yenə də təkrar edirəm hərənizdə bir ölçüdə, bir səviyyədə. Məsələn, Rahid Uluseldə bunlar "Varlıq çağrı", "İnsan çağrı", "Duyğu çağrı", "Dəyər çağrı", "Həqiqət çağrı", "Söz çağrı", "Ox çağrı" başlıqları altında ayrıclar - ikilik, dördlük, rübailər - aforizmlər şəkildə ifadə olunub, təbii ki, bir neçə məzmunlu şeirləri daxil olmaqla. Orxan Paşada daha çox aşiq şeirinin möhkəmlənmiş formaları şəkildə olmaqla "Sənəin taleyindir bu vətən", "İşıq axtaraq", "Mənə neylədisə ürək eylədi", "Saz başına döndüyüm", "Səmanın, Damlanın Atıllası", "Taleyimdən və ürəyimdən keçənlər" başlıqları altında toplanmışdır. Sonuncu başlıqdakılar nəsrə yazılıb, əhvalat, hadisə və bədii aforizmlərdən ibarətdir. İslam Qəriblidə isə müxtəlif forma və şəkildə "Tanımaq istəsən" və "Kərəm eylə" başlıqları altında toplanmışdır. Və təbii ki, həmin şeirlərdə həyatilik, təbiilik, səmimi-

"Qurd ilə qoyunun siğə qardaş olduğu, cəhalətlə qol-boyun gəzən millətin, cahilə səməri olmayan alimin" olduğu məkənlə, zamanla keçinmək çox çətin-dir, xüsusən də düşünən və düşündürən bir insan üçün, sevmək və onun uğursuzluğunu yaşamaq, doğrudan, ağırdır:

*Bir zaman nur idin, bir zaman od sən
İndi quru nəfəs, quru bir adsan,
Doğmalığ içində duydu ki, yadsan,
Boğdurdun qüssəyə, yaşa könlümü.*

İdraka, hissiyyata bu ağırlığın çökdüyü şəraitdə: -

*Sən tale qarğışı, mən başsız külək,
Yanıriq quruyla yaş arasında.
Məndə can qalmadı, səndə də ürək,
Bitmişik göz ilə qaş arasında.*

*Arzum sərsəri quş, qovdum, çatmadım,
Həyat sonsuz dəniz, üzdim batmadım,
Adına bənzəyən bir ad tapmadım,
Min-min üç hecalı adın içində.*

Ötsə də "Dodağından rədifli büdrəmiş, cinası ölmüş cinas bayatı qopan İslamın "poetik məni" öz "İsmi pünhan"ına ülvyyətin aynasında sığallanan gözəl-nilməz, bənzərsiz bir ricətlə üz tutaraq deyir:

*Demə ki, yaş ötüb, illər dolanıb,
Düşüb saçımıza dən, sənə qurban!
Sən dünyam, varlığım, sevdalı könlüm -
Sən boyda, sən adda vətənə qurban.*

Sevdiyinə sən "sən boyda, sən adda Vətənə qurban" nidasıyla olunan xitab elə Vətən boyda tərifi layiqdir, qeyri-adi bənzərsiz, yüksək emosional təsir gücünə malik bir əvəzsiz deyimdir. Təkə elə bu söyləmlə "əsl şair ruhundan qopmuşdur" dəyəri uzunömürlülük qazanıb.

İslam Qəriblinin digər şeirlərində, xüsusən qəzəllərində, eləcə də "Dedim - dedi" mükəlliməsində bax beləcə dərin hissiyyat, emosional vüsət. deyim seçimliliyi, söz düzümünün nizamı sırası ürək açandır, könlü xəyallandır, bir sözlə, gözəldir. Onun bir sıra şeirləri beləcə seçimli, qulağa təzə çatan metaforik təbiətli deyimlərlə müşayət olunur.

(Əvvəli 6-cı səhifədə)

*Uzaqdakı pərişan dağ,
əhvahı buluduna qarışan dağ,
qoyunundan ayrı düşən elləri
əsən küləklərdən soruşan dağ!
İlin-günün payız ayları,
üstündən keçəndə
qərib durna qatarı;
duman-çən içində
qubarlı bir lələk sənə sarı -
bil ki o lələk mənəm,
bil ki o ürək mənəm...*

Bir qərib türk aşığının xəstə çağında Vətəni özüne dərmən bilməsi məsumdur, həssaslıq, ülvyyə, emosional ekspressivlik bütün şeir boyu sənənlə qol-boyun olur və müəllifin vətən sevgisinin boyuna biçilir.

*Canım qurban yurdun qara daşına,
Ağca çiçəyinə, göyçə quşuna.
İndi qan endirir bağrım başına,
Bir vaxt bülbül olub ötən dərmanım.*

*Yaz çağının ağ yağışı yağırımı?
Göy tərəfdən ay dikəlib baxırımı?
Ayna bulud xanım-xanım axırımı?
Harda qaldı gözdən itən dərmanım?*

Elə bu dəm fikrimdəm bir ilgim şığıyib keçdi, gö-rəsən şair Orxan Paşa üstündür, yoxsa alim Məhərrəm Qasımlı? Elə zənn edirəm ki, o, ömrünü poeziyaya həsr etsəydi, yenə həmin ödüllərlə təltif olunacaqdı, ən güclü 5-6 şairdən biri kimi məşhurlaşıb ölkə-ölkə, vətən-vətən, dəniz-dəniz, zirvə-zirvə tanınacaqdı. Və necə ki, tanınır, sevilir.

Üzünə, dizinə tikan batsa da, əyilib kol dibindəki bənövşəsini öpən şair, "Gəldim, ay Bənövşəm" şeirlə bənövşə yaranları xatırlatdın mənə. Qurbanı güclü mü, yoxsa sən - Orxan Paşa? Bu sual oxucuların dilindən verilir, cavabı da özləri verərlər. Mənə qalsaydı ədəbi səliqəmə görə məndən sual yox, etiraf doğardı. Bərəkəllah hər birinizə, - şeirləriniz klassik ucalığa yüksəlmiş nadir poetik kəşflərdir, ağızlarda qənd əzir, vəssalam. Beləcə təbiət, dünyanın gərdisi, eləcə də bu fonda Orxan Paşanın poetik yazmaları maraqlıdır., oxunaqlıdır. Əsası odur ki, onlar sənəni adi təsəvvürlərin çəpərlərindən ayırır ənginliyə - söz dünyasının bilinməz sirlərinə vaxıflıya çəkib aparır, dünyanın dərkini, zamanın çöhrəsi haqqında yeni poetik məlumatlar təsərrüfatına dəvətli edir. Bu nailiyyət hər yazara nəşib olmur.

Əziz Orxan Paşa, poeziyamızda dünyanın vəsfinə, tənqidinə, xüsusən də onun dərkinə həsr olunan nadir nümunələr çoxdur. Bunu sən də yaxşı bilirsən, mən də. Sənin "Dünya, şeytan dolu dünya" şeirin və "Şərq-də şər oyunu" poemana ideya paralelliyi yarada biliblər. Bu öz yerində. Hər ikisi xüsusi bir orijinalılıqla ətə-qana dolub, yeni izafətlərlə müşayət olunub. Bu da öz yerində. Onlardan aldığım təəssürat sənin

"Dünya - şeytan yolu dünya!"

Dünya - şeytan dolu dünya... deyiminlə assosiasiya yaradıb. Bu iki misra bu qəbildən olan şeirlərinin son akkordu kimi səslənib. Bu isə narahatçılıqla dolu düşüncələrinin məzmun dərinliyi, poetik vüsət zənginliyi bərdə dolğun və geniş məlumat boğçası misalındadır. Və bu məlumat boğçası istedadlı və bənzərsiz (bu ifadəni daha çox Əli Kərimə ünvanlamış - Ə.Ə) bir şairin - Orxan Paşanın ürəyindən axıb gəlmişdir. Elə qələmə aldığın və fərdi düşüncələrinde gerçəkləşən "Taleyimdən və ürəyimdən keçənlər" silsiləsi də şeirlərin səlahiyyətində olub mövzu zənginliyi, ifadə mükəmməlliyi baxımından çox oxunaqlı və yadda qalandırlar. Dil, üslub, ifadə baxımından onlar da sırf folklor deyim tərzinə köklənmişlər. onlar elə bil dünyanın hər üzünü görmüş sözlü-sovlu bir el pirininin təşkil etdiyi dastan axşamlarının ovqatı misalındadır. Özünün yaratdığı aforizmlər şifahi ədəbi dilimizin dil qatları səciyyəsinə axarlı-baxarlı olmaqla mənə çəkirləri baxımından dərin və ağırdırlar. Adam onların izinə düşüb kamilliyə doğru yönələn karvana qoşulmaq istəyir. Etiraf edirəm ki, onlar ayrıca bir yazının obyektidir, mənə yazımda yığcamlıq yolunu seçmişəm. Son olaraq demək istərdim ki, şeirlərinde klassik xalq ədəbiyyatının yarpıza dönmüş gülünün ətri tökülür. Əslində bu şeirlərdə Aşıq Əkbər Cəfərovun saqraq səs-söz dünyasının harmoniyası ətir saçır, səslənir. Onları bilirsən Dədə Ələsgər deyib, yoxsa Orxan Paşa, Qurbanın söz boğçasından seçilib, yoxsa Orxan Paşa qələmindən sürüşüb düşüb, bəlkə Aşıq Hüseyn Cavan bu dağından tökülən yarpaqlardır? Hər nədirsə sənin sənəndə pöhrələnib, güllənib. Əminik ki, "Həmənkə dünyasan", "Vətəndi - dərmanım", "Azərbaycan əsgərinə", "Bir ayrıldı o kənd", "Kasib oğlu", "Gəlmişəm, Şuşam, gəlmişəm", "Dedim, ay Bənövşəm" şeirlərin həmişə dodaqlara xoş təbəssüm kimi qonacaq və o dodaq sahibləri deyəcəklər: "Salam Hüseynə, lənət Yezidə", - içlərindəki ideal insan həsrətli yanğılarını sön-

dürəcəklər. Və təbii ki, bunu da deyəcəklər; - yazanda da belə yazarlar.

Yuxarıda saçma kimi xatırlatmışdım ki, Rahid Uluselin poetik variasiyaları Orxan Paşadan fərqli olaraq misra sayları fərqli, qafiyəli deyim kodlarından ibarətdir ki, müəllif onları ədəbiyyat aləmində bizim üçün yeni görünən ayrıq adlandırır. Maraqlı görünsə də, bizi əsasən onlarda sözlə mənənin vəhdəti çəkisi (necə ki, "Söz mənədən asılıdır, mənə sözdən hər zaman, necə ki, bir-birindən asılıdır cismi ilə can") daha çox maraqlı etdiyindən bu sözün leksik-semantik mahiyyətinin fərqi varmışdır (R.Ulusel həmin sözün açıqlamasını kitabda göstərib). Fərqi varılan odur ki: "Elm və fəlsəfə ilə poeziyanın çox dərin bağlılığı var. Onların özünəməxsus sərhədini alim, filosof və şairlərin bəzən adlayıb keçməsi elə bu "qan qardaşlığının" təsdiqidir. Dəyərli oxucularımız fərqi varırsın ki, bu yazılar - bir şairin deyil, bir filosofun yazdığı şeirlərdir". Buna baxmayaraq kitabda on şeiri özünə yer alıb - hamısı da çərkəli, mənəli, təsirli və poetikdir - həqiqət budur. Eyni zamanda həqiqət budur ki, bu "qan qardaşlığı" yeni hadisə deyil. Asif Atanın da nəsr yazıları, kitabları, fəlsəfi düşüncənin poetik biçimində ifadəsi də bunun bir nümunəsidir.

Kitabda müəllif düşüncəsinin axar yönələri, ifadə səviyyəsi, mənə çəkisi, ən yaxşı halda özünün ön söz əvəzi yazdığı "Sözün çiçəklənməsi"ndə dolayısı ilə görünməkdədir. "Baxın - Çağ, Ana ədəbiyyəti qazandıran gücündədir. Tarixi zamanın mahiyyəti, əslində belə oyandırıcı çağların yüklənə-yüklənə bulunmasında ibarətdir. Əlbəttə, zamanın bütün çağları dəyər tərtimdir. Dəyər qatında mənəviyyət, duyğusalıq, dərinlik, əxlaq, idrak var... Yetişdirən çağ ömrü Həyat pilləsinə qaldırır. Çağ - yüksəklər, yüksəkliyi - çağ yaradır... Gəlin zamanın Söz çiçəklərdən, Poeziya ilə Fəlsəfəni mənəni ayırclar adlandırdığım yığcam poetik biçimlərdə vəhdətə gətirərək atomik fikir toxumlarını ərsəyə yetirən çağlarını birgə yaşayaq!". Görünən bu təqdimat "Çağlar - Düşünürliyin zaman qatları"nın mətnlərə uyğunluğu klassik bir formada tamamlayıb və eyni zamanda ayırcların mövzu rəngarəngliyi, fəlsəfi yükü, ən əsası poetik təbiəti haqqında da öncədən inandırıcı saçmalar vurğulayıb.

Kitabda toplanmış poetik, fəlsəfi aforizmlər yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi "Çağlar" bölmələri adı altında toplanıb. Bu rəngarəng idraki çağlara onların sonunda verilmiş bir bəndlik şeir parçası yekun nəticə kimi özünü doğrulda bilib.

*Ağrı uzun çəksə də - ölüm birçə an çəkir,
Qaranlığın tülünü - sürülünçə dan çəkir
Qalxmayınca şaha at, göy yarmaz kişnartisi,
Çəndə görünməzləri - zirvəyə zaman çəkir.*

Aforizmlərə istinad etməzdən öncə vurğulamaq istəyirəm ki, Uluselin şair obrazını bütün mükəmməlliyi və poetikliyi ilə onun "Mütəfəkkir" qəzəli yarada bilib. Bu qəzəldə Füzuli qəzəliyyatının poetik çəkisi var, B.Vahabzadə "Allah"ının diriliyi yaşayır, özü də Uluselin təfəkkürünün bənzərsizliyində. Təkcə bu qəzəl Ulusel şeiriyyətinin ana vərəqidir, daimi, yaşarı örnəyidir, ucalıq ölçüsüdür. Bu ucaya çatmaq hər yüksəlişin işi deyil. Bir neçə beyti oxucuların mühakiməsinə təqdim etmək bu anda məqamlıdır:

*Çöhrəsi parlayan nəsnələrin cazibəsində aləm dolananda,
Çanağından çıxıb ilkinə vardı, məğzinə daldı mütəfəkkir.*

*Daşlarkən bir-birini təsdiqlərin, inkarların altındakı başlar,
Üzdən yapalaq, zehniyyəti yox, məfkurələrə güldü mütəfəkkir.*

*Tər-qanlı vurnuxmalar içrə nəfərlər bataqlıqda qamış tək yellənc,
Süz absurd u demədən Axilles dabanından dərdi mütəfəkkir.*

*Ağrısından güc alıb tıq kədərin döndərdi əzabı izziraba,
Göz yaşların dərdi yanaqdan, şəh damlları ilə sildi mütəfəkkir.*

*İlliklərdən ədəbiyyət əkdə an-an gündoğardan günbatara,
Samma öldü hər yaz cücərən payız yarpağı tək soldu mütəfəkkir.*

İndi isə Ulusel yaradıcılığından çəmən-çəmən ömək, çiçək-çiçək dərək, nəfəs-nəfəs ruhumuza çəkək, zaman-zaman göyərək, çağ-çağ yüksələk.

*Endir kainatı - açılan qəlbimə endir,
Hər qatında gizlənən dürlü həyatı dindir,
Uğruna vardığın yolun həqiqəti mübarək:
Sən tanrının qəlbisən - tanrı sənin qəlbindir.*

*Təbiət! Varlığından saçılan tək ulu söz,
İnsanla tanrının bir-birini gördüyü göz!*

*Açılsan yazın ilk çiçəyindən də qabaq -
Tiksən, sənə məxsus göyün altındakı tağ.*

*Doğmalığ cazibəsində deyilir içdən: qan qanı çəkir,
Kainatda törə dünyalarda eləcə: can canı çəkir.*

*Rişələnsən qınını yırtan toxumtək,
Görəcəksən ruh cismindən daha gerçək.
Səma məcməyisində bir yerdədir ulduzlar,
Ancaq arzularında zaman udan məkan var.*

*Biri varmış, biri yoxmuş:
Kölgə - itən, qalan - haqmuş.
Yaxmac tək tanrı insanı,
Dünya çərəyinə yaxmış.*

*Hər budağı bar dolu həyatın cövhəri olmadınsa -
Sən o balıqsan ki, okeanda susuzluqdan yanırsan!..*

*Cahil hara gedirsə, şər əlində piyalə,
Müdrək hardan gəliрсə, nuru başında halə.
Çilik-çilik çatlayar, cahil nəyə toxunsa,
Daşı çiçək çirtlayar, müdrək nəyə toxunsa!*

*Tutmasan, sənin deyil, göydən düşən üç alma:
Ağacı ək ki, sən, gözü göydə qocalma.*

*Ya ölsün yaratmaq gücü, ya öldürülsün:
Budur bəlkə də insanın ən böyük faciəsi.*

Bu nümunələri seçilmişlər adlandırmaq günah, haqsızlıq olardı. "Varlıq çağrı" və "İnsan çağrı" bölmələrindəki bütün ayırclar bu cür məzmunlu, mənəli və poetikdir. Bütün "... Çağlardakı ayırclar bu ovqatdadır; duyğu, dəyər, həqiqət, söz, ox çoxyönlü məzmun axarlarında şair - filosof ruhunda pörşələnmək deyirlər, - bizi oxumadınız, bizi də oxuyun. Şair qardaşımın əlahəzrət söz dünyası, mən sizləri oxudum - yüksəklərdən oldum. Məsləhətdir ki, başqaları da oxusun.

Kitabın "Səndə başlayıb mənəndə bitməyən dünya bölməsində" şairin doqquz şeiri özüne yer alıb, həm də haqqını alıb. Onların hamısı şairənə və təsirlidir. Bilirsən hansından danışasan, hansından nümunə götürəsən. "Dan yerinin qızartısı" deyir - məndən yaz "Nəyi ata, nəyi tutaq" kənardan elə baxır ki, deyəsən bəs söyləyir - bəs mən qaldım, "Dözməyə can bəslərik" dodaq büzür; - mən onlardan zəifəm, "Mən - vətən" söylənir: - "Xəritəsi qazılıb kürəyinə, sinənə - vuruşduqca yolunda dönəcəksən vətənə!" - deyimimi misal çəksən dünya dağlar?

Ay "Çağlar", incimə mənəndə, çəkisiz səviyyəmlə sizə aşağılıq gətirməkdən qorxuram. Hər füzulluq edənə Füzuli demirlər axı. Xar olmamaq üçün izharı az etmək görək. Düşüncələrimə son verirəm, ancaq "Mənim çağım" şeirini incik salmaq istəmədim:

*Gələr bir gün gedər ollam,
Saçar bir nur - sönər ollam.
Milyon illər keçər... bir gün,
Yer üzünə enər ollam.*

Gəlin müəllifin əvəzinə milyonu min edək, amma o nə yazıbsa, düz yazıb: bu "milyon" insanlığın yaşam çağıdır. İnanırıq ki, o elə bu cür də düşünüb.

Orxan Paşa kitabının "Taleyimdən və ürəyimdən keçənlər" bölməsi bərdə ətraflı danışmadım. Onlar həyatı dəyərlər, üslubi meyarlər baxımından olduqca təsirliyərlər, ibrətötürücü məqamlar, müdrək çıxarışlar, xalq zəkasına xas təfəkkür qönçələri, eləcə də, yaradıcılıq, bədiyyət haqqında şəxsi fikirlərinin dərinliyi və poetikliyi diqqət çəkəndir. Hesab edirəm ki, onlar ayırı bir məqalənin predmetidirlər.

Dostlar, artıq açıq duyduunuz ki, yazı sırf ədəbi-tənqidi yöndə yox, təəssüratın ifadəsi məzmunundadır. Birincisi, dost haqqında elə bu cür yazarlar, ikincisi, şeirlərinizdə əl yeri qoymusunuz ki?., hamısı razılıq doğurur axı, üçüncüsü pis-yaxşı həcm məsələsi də üzə durur axı. Bu cəhətdən ümid edirəm ki, vəziyyətimin başa düşülməsi qəbul olunandır. Hər birinizin kitabı haqqında ayrılıqda, özü də dərin və təfərrüatlı yazmaq olardı. Onların çəkisi bu mərtəbədədir. Orijinal görünən deyər düşüncələr ümumilikdə məktub formasında, əgər buna məktub demək mümkünsə, sıralandı. Həm də publisist "bicliyi" etdim ki, oxucu başlığı süzməklə mətni oxumaqdan vaz keçməsin.

Çalışdım ki, düşüncələrimi hər birinizi bədii düşüncələri, fərdi üslubi məziyyətləri üzərində kökləyəm. Bəlkə də bu "çalışdım" artıqdır, onlar təbii olaraq mətnə alındığı kimi düzülənib.

Nəhayət... Ey qocaman, istedadlı elm xadimləri, pıran çağınızda hərdən şeiriyyətə dönmək təbii və qəbulunandır. M.S.Ordubadi və M.İ.İbrahimov və başqaları da beləcə şeir yazıb.

Bədii yaradıcılığınızdan aldığım gözəl təəssürata görə hər birinizə minnətdaram. Kitablarınız əsil poeziyanın nə demək olduğunu mənə bir daha xatırlatdı, mənə mənə tanıtdı və eyni zamanda Rahid demişkən düşüncəliyən zaman qatında mənə yeniləndirdi və yüksəklərin səfinə səslədi. Bax, bir də buna görə sizlərə cansağlığı arzulayıb, elmi və bədii yaradıcılıq işinizdə yeni-yeni tərponişlər diləyirəm. Öpürəm üzünüzdən və sözünüzdən.